

Nr 3(76) 2019

ISSN 2544-7068

BEZPIECZNY BANK

BANKOWY
FUNDUSZ
GWARANCYJNY

KOMITET REDAKCYJNY

prof. Jan Szambelańczyk - Redaktor Naczelny
prof. Małgorzata Iwanicz-Drozdowska
prof. Ryszard Kokoszczyński
prof. Monika Marcinkowska
prof. Krzysztof Opolski
dr Ewa Kulińska-Sadłocha
prof. Ewa Miklaszewska
Artur Radomski
Ewa Teleszyńska - sekretarz Redakcji

Leszek Skiba - Przewodniczący
prof. Angel Berges Lobera
prof. Paola Bongini
prof. Santiago Carbo-Valverde
prof. Ladislau Dowbor
prof. Dariusz Filar
prof. Eugeniusz Gatnar
prof. Andrzej Gospodarowicz
prof. Marko Košak
prof. Anzhela Kuznetsova
prof. Edgar Löw
prof. Leszek Pawłowicz
prof. Krzysztof Pietraszkiewicz
prof. Andrzej Stawiński
Zdzisław Sokal
prof. Rafał Sura

REDAKCJA

WYDAWCA

SEKRETARIAT REDAKCII

Informacje dotyczące wymogów formalnych i edytorskich dla autorów publikacji znajdują się na stronie: **www.bfg.pl**

Opracowanie komputerowe:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl,
www.elipsa.pl

Dawid Rogoziński*
ORCID: 0000-0002-3195-024X

Procesowa ochrona praw ubezpieczonego-konsumenta w kontekście realizacji prawnego zabezpieczenia wierzytelności kredytowej ustanowionego na umowie ubezpieczenia

Streszczenie

Wskazanie umowy ubezpieczenia jako obligatoryjnego prawnego zabezpieczenia spłaty kredytu (przede wszystkim długoterminowego) stało się powszechną praktyką na rynku usług finansowych, w tym także w relacjach z konsumentami. To zaś rodzi problemy praktyczne nie tylko na etapie transferu wierzytelności z umowy ubezpieczenia na bank, ale przede wszystkim na etapie realizacji roszczeń – już po zajściu wypadku ubezpieczeniowego. Celem artykułu jest analiza prawnej i faktycznej pozycji procesowej ubezpieczonego-kredytobiorcy lub jego spadkobierców po zajściu wypadku ubezpieczeniowego. Zaproponowane w orzecznictwie rozwiązania proceduralne zostaną ocenione pod kątem ich zgodności z wymogiem zagwarantowania konsumentom skuteczności instrumentów ochrony przewidzianych w unijnym reżimie prawa konsumenckiego, co determinuje również konieczność odwołania się do relacji ekonomicznych łączących ubezpieczonego-kredytobiorcę, bank oraz ubezpieczyciela.

Słowa kluczowe: bancassurance, ubezpieczenie spłaty kredytu, zabezpieczenie spłaty kredytu, powództwo o świadczenie na rzecz osoby trzeciej, powództwo o ustalenie.

JEL: G220, K120, K150

* Katedra Prawa Cywilnego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

Process aspects of protecting the rights of the insured-consumer in the context of the implementation of the right from the loan collateral, which was established on the insurance contract

Abstract

It is common practice on the financial services market to use loan collateral by transferring rights from a property or life insurance contract. This also applies to consumer trading. For this reason, practical problems must be faced not only at the stage of transfer of claims from the insurance contract, but primarily at the stage of implementation of claims – after an insurance accident. The purpose of this article is to analyze the legal and actual procedural position of the insured-borrower or his heirs in that cases. The procedural solutions proposed in the case-law will be analyzed in the light of their compliance with the requirement to guarantee consumers the effectiveness of protection instruments provided for in the EU consumer law regime. This will also determine the need to refer to economic relations between the insured-borrower, the bank and the insurer.

Key words: bancassurance, payment protection insurance, loan collateral, action for a benefit to a third party, action to establish.

Wstęp

Wskazanie umowy ubezpieczenia jako obligatoryjnego prawnego zabezpieczenia spłaty kredytu jest dziś powszechną praktyką na rynku usług finansowych, w tym przede wszystkim w obrocie konsumenckim. Tymczasem regulacja kodeksowa w zakresie umowy ubezpieczenia nie została zaprojektowana z myślą o takiej – zabezpieczającej – funkcji tej instytucji (jako dominującej i stanowiącej rzeczywistą „przyczynę” zawarcia umowy)¹. Rodzi to wiele problemów praktycznych związanych z pozbawieniem kredytobiorcy – ponoszącego w całości koszty świadczonej ochrony ubezpieczeniowej – modelowej pozycji wierzyciela wobec ubezpieczyciela i przysługującego mu wachlarza uprawnień oraz instrumentów ich realizacji. *De lege lata* brak przepisów korygujących skutki takiego formalnoprawnego usytuowania kredytobiorcy poza relacją między uprawnionym do świadczenia bankiem a zakładem ubezpieczeń.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie na konsekwencje, jakie dla sytuacji prawnej kredytobiorcy-konsumenta płyną z ustanowienia zabezpieczenia na umowie ubezpieczenia – czy to w drodze przelewu wierzytelności czy uposażenia banku do sumy ubezpieczenia. Rozważania materialnoprawne dotyczące statusu ubezpieczonego – kredytobiorcy przeniesione zostaną na grunt postępowania cywilnego. Instytucje procesowe służące dochodzeniu roszczeń przeanalizowane zostaną pod kątem ich przystępności dla konsumenta w typowych relacjach, w jakich występuje on w stosunku ubezpieczenia w kanale *bancassurance*. Ocenie normatywnej

¹ M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805-834 KC. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 50.

podlegać będzie zgodność proponowanych w judykaturze rozwiązań proceduralnych ze zobowiązaniem do zagwarantowania konsumentom efektywnych środków ochrony przewidzianych w europejskim reżimie prawa konsumenckiego. Warunkiem trafnej diagnozy w tym zakresie jest osadzenie relacji kredytobiorca-bank-ubezpieczyciel w kontekście ekonomicznym. Dla ochrony słabszej strony stosunku prawnego kluczowe jest bowiem zapobieganie instrumentalnemu wykorzystaniu instytucji prawnych dla realizacji partykularnych interesów przedsiębiorcy, bez poszanowania słusznym oczekiwań i interesów konsumenta – szczególnie w sytuacji, w której to on pozostaje jedynym podmiotem obciążonym kosztami świadczonej ochrony ubezpieczeniowej.

1. Umowa ubezpieczenia jako instrument zabezpieczenia wierzytelności z umowy kredytu

Udzielenie kredytu poprzedza ocena zdolności kredytowej (art. 73 Prawa bankowego²), której głównym celem jest oszacowanie ryzyka kredytowego *sensu stricto* (a więc ryzyka związanego z niezaspokojeniem w przyszłości konkretnej wierzytelności z przyczyn leżących po stronie potencjalnego kredytobiorcy). Bank³ może jednak nie tylko zdefiniować i oszacować to ryzyko, ale również zmierzać do jego minimalizacji, czemu mają służyć prawne instrumenty zabezpieczenia wierzytelności. Zgodnie bowiem z art. 69 ust. 2 pkt. 6 Prawa bankowego, umowa kredytu powinna określać sposób zabezpieczenia jego spłaty. Ustawodawca nie precyzuje przy tym preferowanych metod czy rodzajów zabezpieczenia. Skoro zaś art. 69 ust. 2 pkt. 6 odczytywany powinien być z uwzględnieniem regulacji art. 93 ust. 1 Prawa bankowego⁴, należy przyjąć, że katalog dopuszczalnych form zabezpieczenia wierzytelności wynikających z czynności bankowych jest otwarty⁵.

Tradycyjne rodzaje zabezpieczeń, jak hipoteka, zastaw czy poręczenie, nie zawsze gwarantują jednak satysfakcjonujący dla banku poziom bezpieczeństwa transakcji. Efektywność poręczenia zależy od wypłacalności osób zazwyczaj blisko związanych z kredytobiorcą. Niewykluczone więc, że okoliczności będące przyczyną zachwiania sytuacji ekonomicznej dłużnika głównego dotkną także i poręczycieli.

² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1876).

³ Uwagi odnoszone w ramach niniejszego opracowania do banków, jako głównych kredytodawców na rynku polskim, przenieść można jednak również na inne podmioty uprawnione do udzielania kredytów w rozumieniu art. 69 Prawa bankowego – m.in. oddziały banków zagranicznych, oddziały instytucji kredytowych lub inne jednostki organizacyjne uprawnione do tego na podstawie ustawy (SKOK). W omawianym zakresie, niezależnie od formy prowadzonej działalności w zakresie udzielania kredytów, art. 69 i nast. Prawa bankowego znajdują bowiem również zastosowanie tak do podmiotów bezpośrednio objętych regulacją tejże ustawy (art. 1 Prawa bankowego), jak również uprawnionych do dokonywania czynności bankowych na mocy innych ustaw (art. 5 ust. 5 Prawa bankowego).

⁴ B. Smykła, *Komentarz do art. 69, [w:] Prawo bankowe. Komentarz*, wyd. 2, SIP Legalis/el, Warszawa 2011.

⁵ Zob. m.in. wyrok SN z dnia 19 czerwca 2013 r., I CSK 571/12, Legalis nr 673760 oraz M. Bączyk, *Problem regulacji prawnej zabezpieczeń w prawie polskim*, „Bank i Kredyt” 1991, nr 1, s. 2–3.

Zważywszy, że udzielenie poręczenia może radykalnie zmniejszyć zdolność kredytową samych poręczycieli, także z ich perspektywy nie jest to najbardziej dogodna forma zabezpieczenia roszczeń banku. Hipoteka stanowi nadal atrakcyjny rodzaj zabezpieczenia, jednak jej przedmiot *per se* inkorporuje ryzyko unicestwienia czy zmniejszenia wartości⁶. Biorąc zaś pod uwagę, że sporą grupę kredytów udzielanych konsumentom tworzą kredyty mieszkaniowe, również ze społecznego punktu widzenia niepożądane jest, aby w razie zajścia zdarzenia losowego (samego w sobie już niosącego niekorzystne skutki dla gospodarstwa domowego) wyzuwać dłużników z własności nieruchomości służącej zaspokojeniu ich podstawowych potrzeb egzystencjonalnych. Chociaż więc banki wciąż wykorzystują hipotekę jako główne, docelowe zabezpieczenie spłaty wierzytelności długoterminowych, poszukują (obok, a w przypadku kredytów zaciąganych na mniejsze kwoty i/lub krótsze okresy – zamiast hipoteki) innych form zabezpieczenia wierzytelności umożliwiających szybkie i efektywne ich zaspokojenie w razie zajścia zdarzeń dalece zagrażających powodzeniu akcji kredytowej. Wśród tych (relatywnie) nowych form prym zaczęły wiesć właśnie ubezpieczenia⁷.

Trudno chociażby wymienić wszystkie powody, dla których wykorzystanie ubezpieczenia jako metody zabezpieczenia spłaty kredytu jest dla banku wyjątkowo atrakcyjne. Przemawia za tym w szczególności gwarancja wypłacalności zakładu ubezpieczeń i możliwość scedowania nań ryzyk, które tradycyjnie ponoszone były przez bank w ramach ryzyka kredytowego (np. niewypłacalności kredytobiorcy na skutek utraty zdolności zarobkowych, niewypłacalności spadkobierców dziedziczących spadek z ograniczeniami wynikającymi z dobrodziejstwa inwentarza czy zniszczenia przedmiotu hipoteki)⁸. Wobec tego obecnie powszechną już praktyką instytucji kredytowych jest wskazanie w decyzji kredytowej, jako warunku wypłaty kredytu, obowiązku zawarcia przez kredytobiorcę umowy ubezpieczenia i ustanowienia zabezpieczenia na potencjalnej wierzytelności względem ubezpieczyciela w drodze przelewu (przy ubezpieczeniach majątkowych)⁹ albo uposażenia banku do sumy ubezpieczenia (przy ubezpieczeniu na życie)¹⁰.

Obie instytucje prawne (przelew wierzytelności oraz uposażenie do sumy ubezpieczenia) mają na celu ustanowienie banku jedynym legitymowanym do żądania zapłaty do jego rąk świadczenia ubezpieczyciela w razie zajścia przewidzianego umową wypadku ubezpieczeniowego. Zawarcie umowy przelewu wyłącza więc legitymację po stronie ubezpieczonego-kredytobiorcy. Podobnie uposażenie banku do sumy ubezpieczenia wyklucza bezpośrednie kierowanie roszczeń przez spadkobierców kredytobiorcy – którzy wraz z jego śmiercią wstąpią w miejsce dłużnika

⁶ W. Dybowska, *Zarządzanie ryzykiem kredytowym w bankach spółdzielczych w Polsce*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2014, nr 2, s. 90–91.

⁷ *Ibidem*, s. 84, 92.

⁸ Z. Krysiak, *Ryzyko kredytowe a wartość firmy*, Kraków 2006, s. 15 i cyt. tam literatura przedmiotu.

⁹ M. Więcko, *Umowa ubezpieczenia jako zabezpieczenie wierzytelności banku – analiza podstaw prawnych, teorii i praktyki*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2009, nr 2, s. 30–33.

¹⁰ B. Mrozowska, A. Wnęk, *Umowa ubezpieczenia na życie jako zabezpieczenie kredytu hipotecznego*, „Prawo Asekuracyjne” 2014, nr 4, s. 34–35.

z umowy kredytu. Wyłączenie legitymacji podmiotów trzecich służyć ma zagwarantowaniu kredytodawcy, że w sytuacjach, które zdefiniował on jako szczególnie zagrażające powodzeniu transakcji (zaspokojeniu wierzytelności kredytowej), otrzyma on całość świadczenia i zaliczy je na dług kredytobiorcy¹¹. Zażycie tych okoliczności jest bowiem w kontekście przeprowadzonej analizy zdolności kredytowej na tyle ryzykowne dla dalszej wypłacalności dłużnika, że w trosce o jakość swojego portfela kredytowego bank woli uzyskać jednorazowe zaspokojenie pozostałej do spłaty kwoty kredytu (lub jej znacznej części), niż wciąż oczekiwać potencjalnych dochodów, jakie mógłby uzyskać z przyszłych odsetek (w razie dalszej spłaty kredytu zgodnie z harmonogramem). Nie można pominąć również kwestii, że w zakresie ubezpieczeń majątkowych obejmujących ochroną przedmiot zabezpieczenia hipotecznego, kredytodawca zainteresowany może być również sprawowaniem swego *dominium* nad odszkodowaniem w celu zapewnienia restytucji wartości nieruchomości (najczęściej stanowiącej również cel finansowania i istotny element majątku dłużnika).

W kanale *bancassurance* – szczególnie przed wejściem w życie nowej ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z dnia 11 września 2015 r.¹² – dużą popularnością cieszyły się ubezpieczenia grupowe oparte na konstrukcji umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek. Zgodnie z art. 808 § 3 k.c., ubezpieczony uprawniony jest samodzielnie dochodzić należnego świadczenia bezpośrednio od ubezpieczyciela, chyba że strony uzgodniły inaczej. W myśl tego przepisu rzeczony wyłączenie miało być zostać dokonane poprzez odpowiednią klauzulę umowną (jak należy przyjąć – postanowień ogólnych warunków ubezpieczenia). Dopuszczalność takiego zastrzeżenia w sytuacji, w której ubezpieczony w pełni finansuje koszt ubezpieczenia (co jest standardem w przypadku omawianych ubezpieczeń służących zabezpieczeniu spłaty kredytu), *per se* powinna zostać poddana ocenie z punktu widzenia potencjalnej abuzywności (art. 385¹ k.c.), co jednak wykracza poza ramy niniejszego opracowania. W przypadku grupowych ubezpieczeń na życie¹³ dalsze rozważania pozostaną jednak w pełni aktualne – w ich przypadku bowiem to właśnie z uposażenia banku do sumy ubezpieczenia (a niekoniecznie z modyfikacyjnych postanowień OWU) wynika wyłączenie uprawnienia ubezpieczonego do bezpośredniego dochodzenia roszczeń od ubezpieczyciela.

¹¹ *Ibidem*, s. 37–40.

¹² Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z dnia 11 września 2015 r. (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 381).

Art. 18 tejże ustawy ustanowił zakaz pobierania przez ubezpieczającego prowizji w związku z oferowaniem możliwości skorzystania z ochrony ubezpieczeniowej lub czynnościami związanymi z wykonywaniem umowy ubezpieczenia. Atrakcyjna dotychczas możliwość pozyskiwania przez banki dochodów z tytułu akcesji nowych kredytobiorców do grupy ubezpieczonych, która nawet w poprzednim stanie prawnym była kwestionowana przez doktrynę i orzecznictwo, została wprost wykluczona przez ustawodawcę. Zdecydowanie wpłynęło to na spadek popularności ubezpieczeń grupowych w kanale *bancassurance*, jednakże nie doprowadziło do ich całkowitej eliminacji z tego rynku. Dziś wśród nich dominują przede wszystkim grupowe ubezpieczenia na życie kredytobiorców.

¹³ W zakresie, w jakim nie inkorporują one w siebie innych rodzajów ubezpieczeń osobowych.

2. Realizacja przedmiotu zabezpieczenia przez uprawnionego do świadczenia

W konsekwencji wyłączenia legitymacji kredytobiorcy (lub jego następców prawnych), w razie zajścia wypadku ubezpieczeniowego to bank – jako jedyny uprawniony z umowy ubezpieczenia – dokonuje zgłoszenia zdarzenia i występuje z żądaniem zapłaty świadczenia na jego rzecz. Ubezpieczyciel realizuje zaś swój obowiązek z pominięciem osoby ubezpieczonego-kredytobiorcy¹⁴ lub jego spadkobierców, a więc dłużników instytucji kredytowej. Faktycznie są oni żywotnie zainteresowani realizacją świadczenia ubezpieczyciela, bowiem bezpośrednio będzie ona wpływać na dalsze istnienie lub wysokość ich zobowiązania wobec banku z tytułu umowy kredytu.

Do problematycznej sytuacji może dojść jednak w momencie, w którym ubezpieczyciel – z jakichś przyczyn – odmawia wypłaty odszkodowania. Bank może bowiem nie być zainteresowany kwestionowaniem stanowiska ubezpieczyciela i efektywnym dochodzeniem należności, w szczególności w sytuacji, w której wymagałoby to skierowania sprawy na drogę postępowania cywilnego, a kredytobiorca, bądź jego następcy prawni nadal należycie wywiązywali się ze swojego zobowiązania czy też wykazywali majątek, do którego mogłaby być kierowana potencjalna egzekucja. Relatywnie małe prawdopodobieństwo zaprzestania dalszej spłaty kredytu, mimo zajścia zdarzenia pierwotnie zdefiniowanego¹⁵ jako niosącego wzmożone ryzyko dla powodzenia transakcji, nie stymuluje bowiem aktywności instytucji kredytowej do dochodzenia zaspokojenia wierzytelności od ubezpieczyciela.

Tymczasem podstawą odmowy wypłaty świadczenia z umowy ubezpieczenia może być oparcie się ubezpieczyciela na klauzulach ograniczających, bądź wyłączających jego odpowiedzialność, które stanowią niedozwolone postanowienia wzorca umownego w rozumieniu art. 385¹ k.c. Oczywiście oparcie odmowy wypłaty świadczenia z umowy ubezpieczenia na klauzulach abuzywnych nie wyczerpuje całego spektrum sytuacji, z którymi może mieć do czynienia ubezpieczony-kredytobiorca (także konsument), jednakże ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania, w dalszej jego części uwaga zostanie skupiona właśnie na tym problemie,

¹⁴ Przy umowach ubezpieczenia majątkowego, niezależnie od faktu dokonania cesji wierzytelności, ubezpieczony dysponuje co prawda pozasądowymi instrumentami ochrony swoich praw – m.in. uprawnieniem do samodzielnego wystąpienia z reklamacją do ubezpieczyciela (art. 5 ust. 1 w zw. z art. 2 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 05.08.2015 o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym), jak również wdrożenia procedury z udziałem Rzecznika Finansowego (art. 35 w zw. z art. 2 pkt 1 lit. a ww. ustawy) – jednakże ustawodawca nie przewidział tożsamyh rozwiązań w ramach procedury cywilnej.

¹⁵ Umowy kredytowe w obrocie konsumenckim są przede wszystkim umowami adhezyjnymi. O ilości i rodzaju wymaganych zabezpieczeń spłaty kredytu decyduje więc polityka i procedura wypracowana w banku w odniesieniu do ogółu, nie zaś oparta na analizie ryzyk związanych z każdym kredytem z osobna. Nie będą więc wyjątkowe przypadki, w których zdarzenie – pierwotnie zakwalifikowane jako potencjalnie ryzykowne dla powodzenia transakcji – nie będzie *de facto* zagrażać wypłacalności kredytobiorcy.

z powodu relatywnie dużej powszechności ich występowania w obrocie¹⁶. Konieczność przeprowadzenia indywidualnej kontroli postanowień wzorca rodzi bowiem konieczność uwzględniania specyfiki i wielopłaszczyznowości modelu ochrony praw konsumenta także w aspekcie procesowym.

Teoretycznie obowiązujące regulacje pozwalają ubezpieczającemu (także zresztą jednoosobowemu przedsiębiorcy – zob. art. 805 § 4 k.c.), jak i ubezpieczonemu-osobie fizycznej (także, jeśli nie jest on jednocześnie stroną umowy – ubezpieczającym – zob. art. 808 § 5 k.c.) powoływać się na bezskuteczność postanowień ogólnych warunków ubezpieczenia, jeśli godzą w dobre obyczaje i rażąco naruszają ich interesy. Jednakże już nałożenie na siebie skutków prawnych obu czynności – zawarcia umowy ubezpieczenia w celu zabezpieczenia wierzytelności banku oraz ustanowienia tego zabezpieczenia w drodze przelewu lub uposażenia banku do sumy ubezpieczenia – rodzi w praktyce problemy związane z proceduralnymi możliwościami dochodzenia roszczeń bezpośrednio przez kredytobiorcę lub jego spadkobierców.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego można zauważyć tendencję do liberalizacji skutków, jakie dla osoby ubezpieczonego pociąga za sobą przelew wierzytelności z umowy ubezpieczenia¹⁷ i preferowania takiej wykładni, która pozwala ubezpieczonemu zachować legitymację materialną aż do czasu zajścia wypadku ubezpieczeniowego. Sąd Najwyższy dostrzega bowiem przedmiot takiego przelewu w ekspektatywie wierzytelności (wierzytelności przyszłej warunkowej), opierając taką kwalifikację – jak się wydaje – na teorii świadczenia¹⁸. Nie wdając się jednak w polemikę z tym stanowiskiem, dla interesującego nas zagadnienia kluczowe jest, że – w każdym razie, również w świetle przywołanego orzecznictwa – w chwili powstania zdarzenia objętego ryzykiem ubezpieczeniowym wierzytelność będąca przedmiotem przelewu zawsze przysługiwać będzie już osobie nabywcy (cesjonariusza), a w konsekwencji legitymacja materialna ubezpieczonego-zbywcy będzie wyłączona.

Na tle ubezpieczeń na życie sytuacja (niezależnie od tego, czy przychylić się do teorii świadczenia czy ryzyka) pozostaje przejrzysta – roszczenie *ab initio* nabywa wskazany w umowie ubezpieczenia uposażony¹⁹. Wierzytelność o wypłatę sumy ubezpieczenia powstaje w istocie dopiero z chwilą zajścia wypadku ubezpieczeniowego, mimo że ochroną ubezpieczeniową objęty jest sam ubezpieczony. *De iure* więc nie

¹⁶ Do czasu prowadzenia przez Prezesa UOKiK Rejestru Klauzul Niedozwolonych zarejestrowano 148 klauzul zawartych we wzorcach umów usług ubezpieczeniowych [stan Rejestru na dzień 1 kwietnia 2019 roku].

¹⁷ Zob. wyrok SN z dnia 8 sierpnia 2003 r., V CK 169/02, OSP 2004/10/121; wyrok SN z dnia 9 sierpnia 2005 r., IV CK 157/05, LEX nr 346081.

¹⁸ Trafnej konfrontacji stanowiska Sądu Najwyższego z teorią ryzyka dokonał B. Kucharski (*Przelew wierzytelności przyszłej. Glosa do wyroku SN z dnia 8 sierpnia 2004 r., V CK 169/02*, „Glosa” nr 3/2005, s. 46–55). Odnotować należy jednak również aprobowaną głosę M. Krajewskiego (*Glosa do wyroku SN z dnia 8 sierpnia 2003 r., V CK 169/02*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” Nr 10/2004, poz. 121).

¹⁹ W praktyce odnotowano przypadki, w których bank oczekiwał od kredytobiorcy także cesji praw z umowy ubezpieczenia na życie. Wówczas także na gruncie tych ubezpieczeń aktualne pozostaną wątpliwości podnoszone w doktrynie na gruncie przytoczonego stanowiska Sądu Najwyższego.

dochodzi do wyłączenia niczyjej legitymacji czynnej (np. spadkobierców ubezpieczonego), gdyż nigdy nie byli oni wierzycielami. Uposażenie – w przeciwieństwie do przelewu – jest jednostronną czynnością prawną, chociaż dla interesującej nas problematyki – z perspektywy kredytobiorcy wywołuje tożsame skutki ekonomiczne co cesja wierzytelności z umowy ubezpieczenia. Gdyby bowiem nie obowiązek ustanowienia zabezpieczenia wierzytelności, nigdy nie doszłoby do wskazania instytucji kredytowej jako ostatecznego beneficjenta z umowy ubezpieczenia.

Odmowa wypłaty na rzecz uprawnionego – banku świadczenia z umowy ubezpieczenia w oczywisty sposób wpływa na sytuację ekonomiczną kredytobiorcy lub jego spadkobierców. Nie dochodzi bowiem do zaspokojenia wierzytelności banku o zwrot kwoty wykorzystanego kredytu i do zwolnienia kredytobiorcy z reszty długu. Bierność wierzyciela (banku), w sytuacji w której podstawy odmowy wypłaty świadczenia z umowy ubezpieczenia budzić powinny jego wątpliwości (jako profesjonalisty działającego wszakże również w obszarze usług finansowych), *per se* może prowadzić do powstania po jego stronie odpowiedzialności odszkodowawczej. Mimo bowiem, że zgodnie z utrwaloną w doktrynie i judykaturze zasadą, iż bank ma prawo, jednakże nie obowiązek, zaspokojenia się z przedmiotu zabezpieczenia²⁰ i samodzielnie decyduje tak o kolejności, jak i o zakresie realizacji zabezpieczeń²¹, jego swoboda ma jednak pewne ograniczenia. Wynikać mogą one z ogólnych dyrektyw postępowania instytucji finansowych, w tym zasady lojalności i poszanowania słusznego interesu klienta²², ale także znajdować oparcie w naturze stosunku prawnego kreującego zabezpieczenie spłaty kredytu (art. 351¹ k.c.)²³. Możliwość pociągnięcia banku do odpowiedzialności odszkodowawczej nadal nie rozwiązuje jednak problemu efektywności dochodzenia świadczenia z samej umowy ubezpieczenia przez podmiot, który przecież w całości ponosił koszty składki (lub jest jego sukcesorem) i bezpośrednio dotknięty jest negatywnymi konsekwencjami ekonomicznymi niezaspokojenia wierzytelności kredytowej (brak świadczenia z umowy ubezpieczenia powoduje bowiem obowiązek dalszego wykonywania zobowiązania z umowy kredytu).

Taka sytuacja może rodzić pokusę dla ubezpieczycieli do stosowania niedozwolonych postanowień ogólnych warunków ubezpieczeń, szczególnie w sytuacji gdy są one z góry projektowane z myślą o zabezpieczeniu wierzytelności z umowy kredytu (np. grupowe ubezpieczenia na życie kredytobiorców czy inne pakietowe ubezpieczenia dystrybuowane w kanale *bancassurance*). Zapewniają one zakładowi ubezpieczeń stosunkowo łatwą i mało ryzykowną metodę wyłączenia odpowiedzialności, skoro powszechną praktyką banków jest ograniczanie swojego zaangażowania w egzekwowanie wierzytelności z umowy ubezpieczenia do czynności zgłoszenia zdarzenia, bez szczegółowej analizy przesłanek i przyczyn ewentualnej odmowy, zaś

²⁰ H. Kosiński, *Komentarz do art. 93, [w:] Prawo bankowe. Komentarz*, wyd. 1, H. Gronkiewicz-Waltz (red.), Warszawa 2013; nb. 7.

²¹ Zob. uchwała SN z dnia 5 maja 1993 r., III CZP 54/93, OSNCP 1993 nr 12, poz. 219.

²² Por. wyrok SN z dnia 9 stycznia 2019 r., I CSK 736/17, Legalis nr 1874418; wyrok SA w Warszawie z dnia 07 maja 2015 r., I ACa 1262/14, Legalis nr 1398352.

²³ H. Kosiński, *Komentarz...*, *op. cit.*, nb. 7.

bezpośrednio zainteresowany (dłużnik) nie dysponuje samodzielną legitymacją materialną o zapłatę należnej sumy ubezpieczenia. Tymczasem dyrektywa 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich nakłada na państwa członkowskie zobowiązanie zapewnienia konsumentom efektywnej ochrony²⁴. W braku łatwo dostępnych, stosownych i skutecznych środków dochodzenia praw ustanowionych dyrektywą, zagrożona może być realizacja długoterminowego jej celu w postaci wyeliminowania nieuczciwych postanowień wzorców umownych z obrotu prawnego, a w interesującym nas przypadku, w szczególności w kanale *bancassurance*.

3. Dopuszczalność i sposób zastosowania istniejących instytucji procesowych przez dłużnika nieposiadającego legitymacji materialnej względem ubezpieczyciela

Kredytobiorca, bądź jego następcy prawni mogą teoretycznie wносить do banku o dokonanie (zwrotnego) przelewu wierzytelności z umowy ubezpieczenia na ich rzecz w celu samodzielnego dochodzenia roszczeń przeciwko zakładowi ubezpieczeń. Banki jednak rzadko same wychodzą z inicjatywą takiego rozwiązania, a konsumenci co do zasady nie mają świadomości istnienia takiej możliwości²⁵. Formalnie zresztą (poza ewentualną obawą o własną odpowiedzialność odszkodowawczą) bank nie jest w żaden sposób zobligowany do dokonania takiej czynności (nieodpłatnie), ani tym bardziej ograniczony jakimkolwiek terminem na jej dokonanie. Nie można więc przyjąć, że omawiany problem rozwiązuje w całości teoretyczna dopuszczalność zawarcia (kolejnej) umowy cesji wierzytelności (tym razem pomiędzy bankiem jako cedentem a jego dłużnikiem z umowy kredytu jako cesjonariuszem).

Wobec powyższego w orzecznictwie pojawiła się propozycja, aby dłużnik banku, którego zobowiązanie w całości lub w części uzależnione jest od ewentualnej odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń z tytułu umowy stanowiącej przedmiot prawnego zabezpieczenia spłaty kredytu, skorzystał z przysługującej mu legitymacji w procesie o ustalenie (art. 189 k.p.c.) zajścia wypadku ubezpieczeniowego rodzącego odpowiedzialność ubezpieczyciela²⁶. Takie roszczenie mógłby on realizować samodzielnie (bez jakiegokolwiek aktywności ze strony kredytodawcy), a w jego ramach dochodzić może ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń za zdarzenie objęte ochroną ubezpieczeniową. Interes prawny powoda wyraża się w świetle omawianego stanowiska judykatury w tym, iż mimo że dłużnik nie pozostaje

²⁴ Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U.UE.L.1993.95.29 z dnia 21 kwietnia 1993 r.), dalej jako „dyrektywa 93/13/EWG”.

²⁵ Por. motyw 5 dyrektywy 93/13/EWG.

²⁶ Zob. wyrok SA w Białymstoku z dnia 22 lutego 2012 r., I ACa 752/11, OSAB 2012 nr 1, s. 19, Legalis nr 491947; wyrok SA w Katowicach z dnia 29 października 2015 r., I ACa 492/15, Legalis nr 1370692.

wobec pozwanego zakładu ubezpieczeń wierzycielem, od realizacji świadczenia z umowy ubezpieczenia zależy jego dalsza odpowiedzialność z tytułu spłaty kredytu. Istnieje przy tym niepewność stanu prawnego²⁷, której dalsze utrzymywanie narusza sferę uprawnień i interesów ekonomicznych kredytobiorcy (lub jego następców prawnych)²⁸. W toku postępowania dłużnik będzie mógł w końcu skorzystać z przysługujących mu zarzutów wobec treści kwestionowanych postanowień wzorca i doprowadzić do ich indywidualnej kontroli, prowadzonej przesłankowo w celu rozstrzygnięcia żądania powództwa (ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń).

Należy jednak zwrócić uwagę na ułomność takiego rozwiązania, stawiającą pod znakiem zapytania jego efektywność i przystępność dla przeciętnego konsumenta, jakiej oczekuje prawodawca unijny. Bezpośrednią konsekwencją pozytywnego dla kredytobiorcy rozstrzygnięcia wciąż nie będzie bowiem spełnienie świadczenia, z którym wiąże się wygaśnięcie odpowiedzialności wobec banku. Żądanie zapłaty nadal pozostaje w wyłącznej gestii tego ostatniego, jako bezpośredniego wierzyciela zakładu ubezpieczeń. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że w sytuacji przekazania bankowi informacji o korzystnym dla kredytobiorcy rozstrzygnięciu, ponownie wystąpi on do zakładu ubezpieczeń ze swoim roszczeniem (w przeciwnym razie jego odpowiedzialność odszkodowawcza wydawałaby się już oczywista). Zwrócić należy uwagę na fakt, że poza przesądzeniem zasady odpowiedzialności wyrok ustalający nie odnosi się do innych – potencjalnie spornych – kwestii, od których wciąż zależeć będzie sytuacja ekonomiczna ubezpieczającego – np. wysokości czy daty wymagalności świadczenia²⁹. Może się więc okazać, że korzystny dla kredytobiorcy wyrok ustalający i tak nie usunie stanu niepewności prawnej w takim zakresie, w jakim jest to konieczne dla przyjęcia możliwości efektywnego wykorzystania takiego orzeczenia dla ochrony interesów konsumenta.

Rodzi się również kluczowy dla oceny skuteczności tego środka ochrony praw kredytobiorcy problem przedawnienia roszczenia o wypłatę świadczenia z umowy ubezpieczenia. Ustawodawca przewidział bowiem relatywnie krótki okres dla przedawnienia tego rodzaju wierzytelności, który zgodnie z art. 819 § 1 k.c. wynosi zaledwie 3 lata. Tymczasem kwestia wpływu wytoczenia powództwa o ustalenie na przerwanie biegu terminu przedawnienia nie jest jednolicie rozpatrywana w literaturze. Część przedstawicieli doktryny podnosi, że wniesienie powództwa o ustalenie nie przerywa biegu terminu przedawnienia, skoro przedmiotem tego postępowania nie jest roszczenie³⁰. Inni zaś uznają, że wniesienie powództwa o ustalenie

²⁷ Wyrok SN z dnia 1 grudnia 1983 r., I PRN 189/83, OSNC 1984, Nr 7, poz. 121; wyrok SN z dnia 27 sierpnia 1986 r., I PRN 64/86, OSNC 1987, Nr 11, poz. 183; OSP 1987, Nr 9, poz. 182; T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 22; E. Wengerek, *Powództwo o ustalenie*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”, Poznań 1959, s. 14.

²⁸ Wyrok SN z dnia 24 marca 1987 r., III CRN 57/87, OSNPG 1987, Nr 7, poz. 27.

²⁹ Wyrok SN z dnia 12 września 2013 r., IV CSK 91/13, Legalis nr 924891.

³⁰ B. Czech, *Komentarz do art. 189 kpc [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. T. 1–2, Wyd. 4, K. Piasecki (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2006 i cytowana tam literatura, m.in.: K. Piasecki, *Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 1981, s. 153; J. Krajewski, *Komentarz do art. 189 kpc*,

przerywa bieg terminu przedawnienia także roszczeń o świadczenie³¹. W omawianej sytuacji istotny pozostaje fakt, że po stronie powodowej w postępowaniu o ustalenie nie występuje wierzyciel, lecz osoba trzecia (następcy prawni kredytobiorcy) albo podmiot, który co prawda pierwotnie zaangażowany był w stosunek ubezpieczenia (ubezpieczający i/lub ubezpieczony), jednak z chwilą zajścia wypadku ubezpieczeniowego, na skutek dokonanej cesji niejako „wystąpił” z pozycji wierzyciela względem ubezpieczyciela. Argumentem przemawiającym przeciwko uznaniu, że w tej sytuacji dochodzi do przerwania biegu terminu przedawnienia jest również fakt, iż wyrok ustalający nie odnosi się do kwestii wysokości i daty wymagalności należnego świadczenia ubezpieczyciela, a więc nie można sprecyzować, w jakim zakresie czynność podjęta przed sądem miałyby doprowadzić do przerwania biegu terminu przedawnienia³². Już możliwość podnoszenia przez zakład ubezpieczeń zarzutu przedawnienia, mimo uprzedniego wytoczenia przez kredytobiorcę lub jego następców prawnych powództwa o ustalenie, może więc osłabiać efektywność środka ochrony opartego na art. 189 k.p.c.

Należy przy tym zważyć także na to, że przy wytoczeniu powództwa o ustalenie konsument obciążony jest dodatkowo ciężarem dowiedzenia istnienia własnego interesu prawnego (art. 6 k.c.)³³. Dopiero na dalszych etapach dochodziłoby do merytorycznego badania przesłanek żądania pozwu. Tymczasem sąd w sprawie o świadczenie byłby zobowiązany – w zasadzie od początku – z urzędu przystąpić do badania potencjalnej abuzywności klauzul, na których zakład ubezpieczeń oparł wyłączenie lub ograniczenie swojej odpowiedzialności³⁴. Dalej, bezpośrednią konsekwencją wyroku zasądzającego świadczenie byłaby możliwość skierowania egzekucji do zakładu ubezpieczeń, podczas gdy wyrok ustalający *per se* nie stano-

[w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. I, Warszawa 1989, s. 303–312; W. Bryl [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Z. Resich (red.), Warszawa 1972, s. 283.

³¹ M. Jędrzejewska, *Wpływ czynności procesowych na bieg przedawnienia*, Warszawa 1984, s. 63; E. Wengerek, *Powództwo...*, op. cit., s. 21; zob. również: uchwała SN z dnia 17 kwietnia 1970 r., III PZP 34/69, OSNCP 1970, Nr 12, poz. 217; uchwała SN z dnia 12 lutego 1969 r., III PZP 43/68, OSNCP 1969, Nr 9, poz. 150; uchwała SN z dnia 21 maja 1981 r., III CZP 57/80, OSNCP 1982, Nr 1, poz. 1.

³² W ocenie autora, wobec literalnego brzmienia art. 123 § 1 pkt. 1 k.c. należy przyjąć, że wniesienie powództwa o ustalenie przerywa bieg terminu przedawnienia. Autor stoi na stanowisku, że instytucje dawności (a wśród nich przedawnienia) stanowią wyjątek od ogólnej reguły ochrony prawnej przyznawanej uprawnionemu (np. wierzycielowi). Należy więc dokonywać zawężającej wykładni okoliczności, które skutkują utratą przez wierzyciela uprawnienia do egzekwowania swoich roszczeń z wykorzystaniem aparatu państwa. Nawet jednak przyjęcie takiego stanowiska nie wpływa na ogólną krytykę zaproponowanego w judykaturze rozwiązania wobec dalszych uwag, czyniących – w ocenie autora – powództwo o ustalenie w ogóle niedopuszczalnym.

³³ Zob. wyrok SN z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 33/09, OSNC 2010, Nr B, poz. 47; A. Zieliński, *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 9, A. Zieliński (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2017.

³⁴ Wyrok SN z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 nr 7–8, poz. 79, s. 105; uchwała SN z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019 nr 1, poz. 2, s. 9; wyrok TS UE z dnia 14 czerwca 2012 r., *Banco Espanol de Crédito SA*, C 618/10 ECLI:EU:C:2012:349, pkt. 65; wyrok TS UE z dnia 26 kwietnia 2012 r., *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság*, C-472/10, ZOTSiS 2012/4/I-242, por. pkt 44; pkt 2 sentencji.

wiłby tytułu egzekucyjnego umożliwiającego przymusowe zaspokojenie wierzyciela (banku).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego³⁵ i doktrynie³⁶ jednolicie przyjmuje się jednak, że powództwo o ustalenie co do zasady nie przysługuje, jeśli powód może dysponować roszczeniem dalej idącym – np. o zapłatę (świadczenie). Jak już ustalono – najdalej z chwilą zajścia wypadku ubezpieczeniowego – ubezpieczony-kredytobiorca traci legitymację materialną wobec ubezpieczyciela, a więc nie może żądać spełnienia świadczenia na swoją rzecz. Legitymacja czynna procesowa nie przysługuje jednak jedynie podmiotom uprawnionym do dochodzenia zapłaty do rąk własnych – za dopuszczalne przyjmuje się wytaczanie powództwa o zapłatę na rzecz osoby trzeciej³⁷. Tę konstrukcję procesową obudowano co prawda na kanwie instytucji umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej (*pactum in favorem tertii* – zob. art. 393 k.c.), jednak *de lege lata* brak normatywnych przeszkód do stosowania jej w sytuacjach, w których w drodze czynności prawnych innego rodzaju dochodzi do powstania analogicznej konstrukcji (tożsamej w wymiarze ekonomicznym).

W ślad za tym Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 kwietnia 2014 r.³⁸ potwierdził legitymację procesową ubezpieczonego – który za pomocą przelewu przeniósł na bank wierzytelność z umowy ubezpieczenia majątkowego – do dochodzenia świadczenia jednak nie na swoją rzecz, ale cesjonariusza. W rozpatrywanej sprawie powód zawarł z pozwanym zakładem ubezpieczeń umowę ubezpieczenia majątkowego pojazdu mechanicznego (autocasco), a następnie – w celu ustanowienia zabezpieczenia spłaty kredytu – przelał przysługujące mu wierzytelności z tej umowy na bank, który sfinansował zakup samochodu. Sąd Najwyższy oparł swoje rozstrzygnięcie o założenie, w świetle którego taki ciąg czynności prawnych powoda (zawarcie indywidualnej umowy ubezpieczenia, a następnie przelew wierzytelności z tej umowy na bank) składał się łącznie na konstrukcję umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek. Stanowisko to może budzić wątpliwości – wszakże zawarcie umowy przelewu zakłada istnienie wierzytelności *ab initio* po stronie cedenta (por. art. 510 k.c.), zaś instytucja przewidziana w art. 808 k.c. opiera się na braku tożsamości podmiotowej między ubezpieczającym a ubezpieczonym już w chwili zawarcia umowy.

Tymczasem silne uzasadnianie aksjologiczne i ekonomiczne dla przyznania podmiotowi, którego dług zależy od spełnienia świadczenia przez ubezpieczyciela, legitymacji procesowej, wynika nie tyle z normatywnego usytuowania wewnątrz stosunku ubezpieczenia, co z istoty zabezpieczenia spłaty wierzytelności w dro-

³⁵ Wyrok SN z dnia 13 kwietnia 1965 r., II CR 266/64, OSP 1966, Nr 7, poz. 166; wyrok SN z dnia 22 listopada 2002 r., IV CKN 1519/00, Legalis; postanowienie SN z dnia 29 października 2009 r., III CZP 79/09, BSN 2009, Nr 10.

³⁶ E. Rudkowska-Ząbczyk, *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, E. Marszałkowska-Krześ (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2019; I. Kunicki, *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–729*, A. Góra-Błaszczkowska (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2016.

³⁷ Wyrok SN z dnia 21 czerwca 2002 r., V CKN 1069/00, OSNC 2003, nr 11, poz. 149; wyrok SN z dnia 14 października 2015 r., V CSK 40/15, Legalis nr 1364798.

³⁸ Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2014 r., IV CSK 309/13; LEX nr 1504916.

dze ubezpieczenia właśnie. Należy zwrócić uwagę na specyfikę relacji zachodzących między kredytobiorcą, bankiem a zakładem ubezpieczeń, w szczególności konieczność uwzględnienia faktu, że to na kredytobiorcy ciąży obowiązek finansowania kosztów ochrony ubezpieczeniowej. Trudno nie uznać za usprawiedliwione – szczególnie w kontekście troski o bezpieczeństwo powierzonych depozytów – oczekiwanie banku do wyłączenia legitymacji materialnej kredytobiorcy lub jego następców prawnych. W kontekście funkcji, jakie ma spełniać ubezpieczenie spłaty kredytu, nie sposób uznać omawianych konstrukcji *per se* za niedopuszczalne, czy naruszające interesy konsumenta i godzące w dobre obyczaje. Warunkiem jednak takiego założenia jest jednocześnie pozostawienie przy kredytobiorcy efektywnych środków ochrony, godzących usprawiedliwione interesy zarówno jego samego, jak i banku. Powództwo o świadczenie na rzecz osoby trzeciej z powodzeniem może realizować ten warunek.

Mimo poczynionych polemicznych uwag szczegółowych, z aprobatą należy przyjąć ogólną konstatację Sądu Najwyższego. Rozszerzenia wymaga katalog sytuacji, w których zastosowanie omawianej konstrukcji procesowej byłoby dopuszczalne także o takie sytuacje, w których po stronie powodowej mieliby się znaleźć następcy prawni kredytobiorcy, którzy nigdy nie uczestniczyli formalnie w stosunku ubezpieczenia (nieistotne, czy indywidualnego czy grupowego). Nie wydaje się również konieczne kwalifikowanie ogółu stosunków prawnych zachodzących między kredytobiorcą, bankiem a zakładem ubezpieczeń w ramach instytucji z art. 808 k.c., by uznać dopuszczalność wywodzenia przez dłużnika z umowy kredytu powództwa o spełnienie świadczenia (z umowy ubezpieczenia stanowiącej przedmiot zabezpieczenia spłaty tego kredytu) na rzecz osoby trzeciej.

Podsumowanie

Krytyce należy poddać pojawiające się w judykaturze stanowisko³⁹, w świetle którego przelew wierzytelności z umowy ubezpieczenia lub uposażenia banku do sumy ubezpieczenia całkowicie wyłącza legitymację kredytobiorcy, bądź jego następców prawnych do dochodzenia roszczenia w procesie o zasądzenie. Jak wskazano, proponowana ścieżka ochrony interesów kredytobiorcy-konsumenta opierająca się na instytucji powództwa o ustalenie uchybia zobowiązaniu nałożonemu na polskie sądy krajowe do skutecznego celów dyrektywy 93/13/EWG z wykorzystaniem

³⁹ Wyrok SO w Lublinie z dnia 13 stycznia 2014 r., I C 536/12; wyrok SO w Koninie z dnia 07 lipca 2014 roku, I ACa 219/14; zob. również ciekawy wyrok SA w Katowicach z dnia 17 maja 2017 r. (sygn. akt I ACa 45/17), w którym dopiero na etapie postępowania apelacyjnego strona powodowa wywiodła żądanie ewentualne zasądzenia dochodzonej kwoty na rzecz osoby trzeciej. Wydaje się, że wobec nałożonego dyrektywą 93/13/EWG zobowiązania sądów państw członkowskich UE do zapewnienia efektywnej ochrony przyznanej konsumentom, sąd *a meriti*, dostrzegając niemożność zasądzenia do rąk powoda – winien podjąć odpowiednie środki proceduralne, by, nie naruszając zakazu wyrokowania ponad żądanie, zwrócić uwagę konsumentowi na skutki takiego sformułowania roszczenia (zob. W. Dybka, *Konsumenty i prawo do sądu*, Warszawa 2018, s. 40–50).

krajowych instrumentów proceduralnych w sposób gwarantujący należyty poziom ochrony konsumentów⁴⁰. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazuje bowiem, że: *szczególne cechy krajowego postępowania sądowego nie mogą stanowić elementu mogącego osłabić ochronę prawną, z której powinni korzystać konsumenci na podstawie przepisów dyrektywy 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich*⁴¹. W tym kontekście należy zauważyć, że jedynie zapewnienie należytego stopnia efektywności rozwiązań sądowo-proceduralnych umożliwia realizację tych założeń⁴².

Tymczasem proceduralne skomplikowanie ścieżki ochrony praw konsumenta opartej na instytucji powództwa o ustalenie z art. 189 k.p.c., jej (zbędna) wieloetapowość i konieczność dokonywania dodatkowych czynności (które nie występują w przypadku klasycznego mechanizmu dochodzenia roszczeń o świadczenie), mogą znacznie osłabiać zniechęcający skutek sankcji przewidzianych w dyrektywie 93/13/EWG. W kontekście rosnącej popularności wykorzystania ubezpieczeń jako zabezpieczeń spłaty wierzytelności (w tym przede wszystkim wierzytelności kredytowych, ale także wynikających np. z umowy leasingu⁴³), za dopuszczalne należy uznać możliwość formułowania przez powoda roszczenia o spełnienie świadczenia (zapłatę) bezpośrednio do rąk wierzyciela, jeśli od tego świadczenia uzależniony byłby zakres zobowiązania dłużnika względem wierzyciela z tytułu łączącego ich stosunku prawnego (np. umowy kredytu). Rozwiązanie to godzi usprawiedliwione interesy zarówno instytucji kredytowych, jak i kredytobiorców, tym pierwszym gwarantując wypłatę świadczenia na poczet istniejącego zobowiązania z umowy kredytu, a drugim, nie czyniąc zbytnich przeszkód proceduralnych na ścieżce ochrony swoich praw. Wszakże realizacja tych praw wpływa bezpośrednio na sytuację prawną i ekonomiczną dłużników z umowy kredytu. Ich żywotnemu zainteresowaniu realizacją prawnego zabezpieczenia muszą więc towarzyszyć efektywne środki proceduralne, uwzględniające faktyczne funkcje pełnione przez znane od lat prawu cywilnemu instytucje, adaptowane dziś do nowych celów.

Bibliografia

Bączyk M., *Problem regulacji prawnej zabezpieczeń w prawie polskim*, „Bank i Kredyt” 1991, nr 1.

Bryl W. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Z. Resich (red.), Warszawa 1972.

Czech B., *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. T. 1–2, wyd. 7, A. Marciniak, K. Piasecki (red.), Warszawa 2016.

⁴⁰ Wyrok TSUE z dnia 14 grudnia 1994 r., *Peterbroeck*, C-312/93, EU:C:1995:437, pkt 12; wyrok TS UE z dnia 13 marca 2007 r., *Unibet*, C-432/05, EU:C:2007:163, pkt 39, 43, wyrok TSUE z dnia 7 czerwca 2007 r., *van der Weerd i in.*, C-222/05 – C-225/05, EU:C:2007:318, pkt 28.

⁴¹ Wyrok TSUE z dnia 21 kwietnia 2016 r., *Radlinger*, C-377/14, ECLI:EU:C:2016:283.

⁴² P. Gorzko, *Glosa do wyroku TS z dnia 21 kwietnia 2016 r.*, C-377/14, LEX/el. 2016.

⁴³ Ł. Mazurczak, *Roszczenie regresowe ubezpieczyciela do leasingobiorcy odpowiedzialnego za szkodę na przedmiocie leasingu*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2013, nr 1, s. 108–116.

- Dybka W., *Konsumenckie prawo do sądu*, Warszawa 2018.
- Dybowska W., *Zarządzanie ryzykiem kredytowym w bankach spółdzielczych w Polsce*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2014, nr 2.
- Gorzko P., *Glosa do wyroku TS z dnia 21 kwietnia 2016 r.*, C-377/14, LEX/el. 2016.
- Jędrzejewska M., *Wpływ czynności procesowych na bieg przedawnienia*, Warszawa 1984.
- Kosiński H., *Komentarz do art. 93*, [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*. Wyd. 1, H. Gronkiewicz-Waltz (red.), Warszawa 2013.
- Krajewski J., *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. I, Warszawa 1989.
- Krajewski M., *Glosa do wyroku SN z dnia 8 sierpnia 2003 r.*, V CK 169/02, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2004, Nr 10, poz. 121.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz*, Warszawa 2004.
- Krysiak Z., *Ryzyko kredytowe a wartość firmy*, Kraków 2006.
- Kucharski B., *Przelew wierzytelności przyszłej. Glosa do wyroku SN z dnia 8 sierpnia 2004 r.*, V CK 169/02, „Glosa” 2005, nr 3.
- Kunicki I., *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*. Tom I. *Komentarz*. Art. 1–729, A. Góra-Błaszczkowska (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2016.
- Mazurczak Ł., *Roszczenie regresowe ubezpieczyciela do leasingobiorcy odpowiedzialnego za szkodę na przedmiocie leasingu*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2013, nr 1.
- Mrozowska B., Wnęk A., *Umowa ubezpieczenia na życie jako zabezpieczenie kredytu hipotecznego*, „Prawo Asekuracyjne” 2014, nr 4.
- Piasecki K. (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2006;
- Piasecki K., *Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 1981.
- Rowiński T., *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971.
- Rudkowska-Ząbczyk E., *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, E. Marszałkowska-Krześ (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2019.
- Smykła B., *Komentarz do art. 69*, [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*. Wyd. 2, SIP Legalis/el, Warszawa 2011.
- Wengerek E., *Powództwo o ustalenie*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”, Poznań 1959.
- Więcko M., *Umowa ubezpieczenia jako zabezpieczenie wierzytelności banku – analiza podstaw prawnych, teorii i praktyki*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2009, nr 2.
- Zieliński A., *Komentarz do art. 189 kpc*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 9, A. Zieliński (red.), SIP Legalis/el, Warszawa 2017.

Akty normatywne

Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U.UE.L.1993.95.29 z dnia 21 kwietnia 1993 r.).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1025).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1876).

Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z dnia 11 września 2015 r. (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 381).

Orzecznictwo

Wyrok TSUE z dnia 14 grudnia 1994 r., *Peterbroeck*, C-312/93, EU:C:1995:437.

Wyrok TS UE z dnia 13 marca 2007 r., *Unibet*, C-432/05, EU:C:2007:163.

Wyrok TSUE z dnia 7 czerwca 2007 r., *van der Weerd i in.*, C-222/05 – C-225/05, EU:C:2007:318.

Wyrok TS UE z dnia 26 kwietnia 2012 r., *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság*, C-472/10, ZOT-SiS 2012/4/I-242.

Wyrok TS UE z dnia 14 czerwca 2012 r., *Banco Espanol de Crédito SA*, C 618/10, ECLI:EU:C:2012:349.

Wyrok TS UE z dnia 21 kwietnia 2016 r., *Radlinger*, C-377/14, ECLI:EU:C:2016:283.

Uchwała SN z dnia 12 lutego 1969 r., III PZP 43/68, OSNCP 1969, Nr 9, poz. 150.

Uchwała SN z dnia 17 kwietnia 1970 r., III PZP 34/69, OSNCP 1970, Nr 12, poz. 217.

Uchwała SN z dnia 21 maja 1981 r., III CZP 57/80, OSNCP 1982, Nr 1, poz. 1.

Uchwała SN z dnia 5 maja 1993 r., III CZP 54/93, OSNCP 1993 Nr 12, poz. 219.

Uchwała SN z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019 Nr 1, poz. 2, s. 9.

Wyrok SN z dnia 13 kwietnia 1965 r., II CR 266/64, OSP 1966, Nr 7, poz. 166;

Wyrok SN z dnia 1 grudnia 1983 r., I PRN 189/83, OSNC 1984, Nr 7, poz. 121.

Wyrok SN z dnia 27 sierpnia 1986 r., I PRN 64/86, OSNC 1987, Nr 11, poz. 183; OSP 1987, Nr 9, poz. 182.

Wyrok SN z dnia 24 marca 1987 r., III CRN 57/87, OSNPG 1987, Nr 7, poz. 27.

Wyrok SN z dnia 21 czerwca 2002 r., V CKN 1069/00, OSNC 2003, Nr 11, poz. 149.

Wyrok SN z dnia 8 sierpnia 2003 r., V CK 169/02, OSP 2004/10/121.

Wyrok SN z dnia 9 sierpnia 2005 r., IV CK 157/05, LEX Nr 346081.

Wyrok SN z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 33/09, OSNC 2010, Nr B, poz. 47.

Postanowienie SN z dnia 29 października 2009 r., III CZP 79/09, BSN 2009, Nr 10.

Wyrok SN z dnia 22 listopada 2002 r., IV CKN 1519/00, Legalis Nr 59144.

Wyrok SN z dnia 19 czerwca 2013 r., I CSK 571/12, Legalis Nr 673760.

Wyrok SN z dnia 12 września 2013 r., IV CSK 91/13, Legalis Nr 924891.

Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2014 r., IV CSK 309/13; LEX Nr 1504916.

Wyrok SN z dnia 14 października 2015 r., V CSK 40/15, Legalis Nr 1364798.

Wyrok SN z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 Nr 7–8, poz. 79, s. 105.

Wyrok SN z dnia 9 stycznia 2019 r., I CSK 736/17, Legalis Nr 1874418.

Wyrok SA w Białymstoku z dnia 22 lutego 2012 r., I ACa 752/11, OSAB 2012 Nr 1, s. 19, Legalis Nr 491947.

Wyrok SA w Warszawie z dnia 7 maja 2015 r., I ACa 1262/14, Legalis Nr 1398352.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 29 października 2015 r., I ACa 492/15, Legalis Nr 1370692.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 17 maja 2017 r., sygn. akt I ACa 45/17,

Wyrok SO w Lublinie z dnia 13 stycznia 2014 r., I C 536/12.

Wyrok SO w Koninie z dnia 7 lipca 2014 r., I ACa 219/14.